

IRMO

aktualno

PRESLAGIVANJE GLOBALNIH LANACA VRIJEDNOSTI I UTJECAJ VANJSKIH ŠOKOVA: GDJE JE TU HRVATSKO GOSPODARSTVO?

Nevenka Čučković

Uvod

Globalna pandemija virusa COVID-19, koja je izbila 2020. godine, uvela nas je u eru mnogostrukih vanjskih šokova koji se nižu jedan za drugim ili pak vrlo često djeluju istovremeno (geopolitički konflikti i ratovi, energetska kriza, prirodne katastrofe, klimatske promjene) i imaju ogromne posljedice na globalne ekonomske i trgovinske tokove. Ovi egzogeni udari donose značajne poremećaje, a ponekad i potpune prekide globalnih dobavnih i lanaca vrijednosti uzrokujući negativne posljedice za sve aktere gospodarstva koji u njima sudjeluju od poduzeća, zaposlenih, potrošača pa do pojedinih sektora i djelatnosti, te cijelog gospodarstva.¹ Izloženost i posljedična ranjivost gospodarstva na utjecaj ovakvih vanjskih šokova u najvećoj je mjeri sukladna stupnju sudjelovanja i poziciji u globalnim

1 Ovaj tekst sumira nalaze dvaju objavljenih radova u kojima je autorica sudjelovala:
Vidi Čučković, N. i Vučković, V. (2023) COVID-19 and Global Value Chains Participation: Croatian Exporting Firms Performance, *Journal of South Eastern Europe Economics and Business*, 18(1):58-70, <https://sciendo.com/fr/article/10.2478/jeb-2023-0005>; i Čučković, N. i Vučković, V. (2023), Exogenous shocks and reconfiguring of the Global Value Chains. Impact on Croatia as a new EU member state. TEPSA Brief 10/2023, <https://tepsa.eu/analysis/exogenous-shocks-and-global-value-chains-reconfiguration-impact-on-croatia-as-a-new-eu-member-state/a-new-eu-member-state/>

lancima vrijednosti, iako, naravno, taj utjecaj nije linearan i ovisi o tehnološkim i razvojnim specifičnostima svakog pojedinog gospodarstva. Također, treba naglasiti kako još od financijske krize jača proces usporavanja rasta globalne trgovine i investicija te cjelokupnog procesa gospodarske globalizacije, a tijekom COVIDA-19 dolazi i do daljnjeg pada same integracije u globalne lance vrijednosti (GLV) (eng. *global value chains* - GVC). Prema podacima OECD-a iz 2020., oko dvije trećine svjetske trgovine povezano je sa sudjelovanjem u globalnim lancima vrijednosti bilo da se radi o globalnim tokovima finalnih ili intermedijarnih proizvoda, tehnologiji ili s njima povezanim uslugama. Međutim, rastuća fragmentacija, specijalizacija i vertikalna integracija dijelova proizvodnih i uslužnih procesa koja je inherentna globalnim lancima vrijednosti, pored niza pozitivnih učinaka na gospodarstvo (porast zaposlenosti i gospodarski rast), baš zbog visoke međupovezanosti ovih procesa istovremeno donosi i veliku izloženost te visok stupanj ranjivosti na brzi prijenos negativnih utjecaja vanjskih globalnih šokova. Tome i svjedočimo u posljednjih nekoliko godina.

Kako vanjski šokovi utječu na EU gospodarstva i njihovu uključenost u globalne lance vrijednosti?

Gospodarstva zemalja članica Europske unije (EU), uključujući Hrvatsku, aktivno se bore s utjecajem ovih mnogostrukih kriza koje su donijeli egzogeni šokovi, od kojih su u post-pandemijskom razdoblju učinci klimatskih promjena i geopolitičkih konflikata, poput rata u Ukrajini, među najvećima kada je u pitanju pozicija zemalja EU-a u globalnim lancima vrijednosti. Najnoviji ratni sukob u Izraelu i mogućnost njegova proširenja na bliskoistočno susjedstvo donosi nove globalne i europske zabrinutosti čiji se negativni učinci mogu prelići i na globalne trgovinske i investicijske tokove.

Studija Europskog parlamenta iz ožujka 2023.² jasno identificira tri strateške ranjivosti kojima je jedinstveno tržište EU-a izloženo zbog nedavnih vanjskih šokova i njihova disruptivnog odnosno remetilačkog utjecaja na sudjelovanje u globalnim dobavnim i lancima vrijednosti. Poslije pandemije bolesti COVID-19 koja je brutalno ogolila te ranjivosti,

2 European Parliament (2023) Global value chains: Potential synergies between external trade policy and internal economic initiatives to address the strategic dependencies of the EU, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702582/EXPO_STU\(2023\)702582_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702582/EXPO_STU(2023)702582_EN.pdf)

to su prije svega utjecaj geopolitičkih konflikata (rat u Ukrajini, mogućnost novih konflikata), posljedični porast cijena i visoka inflacija, te gospodarske strukturalne ranjivosti koje su posebice izražene u nekim najkompetitivnijim segmentima i djelatnostima europskog gospodarstva koji su intenzivno integrirani u GLV-ove. Kada se tome pridodaju dva dubinska i paralelna transformacijska procesa koja su već započela: digitalizacija i „ozelenjavanje“ gospodarstva, onda se može jasno predočiti s kakvom se magnitudom izazova i nesigurnosti danas susreću gospodarstva EU-a i njegovi ključni gospodarski akteri.

Kako bi ublažila pogubne negativne utjecaje pandemije, većina je europskih poduzeća pribjela različitim mjerama jačanja otpornosti na remetilački utjecaj vanjskih šokova te ublažavanja jačine njihovih učinaka. Tako na primjer *Europska banka za obnovu i razvoj (EBOR)* (eng. *European Bank for Reconstruction and Development, EBRD*) u svom izvještaju *Transition Report 20222023* navodi kako je 75 % anketiranih europskih poduzeća koje sudjeluju u GLV-ovima nakon izbijanja pandemije COVID-19 primijenilo makar jednu takvu mjeru, od kojih su najčešće primjenjivane bile one usmjerene prema obnovi zaliha važnih komponenti proizvodnje, te diversifikaciji mreže dobavljača s ciljem jačanja stabilnosti dobavnih lanaca i jačanje ukupne otpornosti na pojavu novih kriza. Proces restrukturiranja na razini poduzeća s ciljem jačanja otpornosti (eng. *resilient-orineted restructuring*), navela su neka poduzeća da ozbiljnije razmišljaju o vraćanju različitih fragmentiranih segmenata proizvodnje bliže domicilnom mjestu izrade konačnog proizvoda ili usluge (eng. *re-shoring* i *near-shoring*). Nadalje, konflikt u Ukrajini, ali i trgovinski rat između SAD-a i Kine, te izvjesnost širenja geopolitičkih konflikata drugdje u svijetu, naveli su neka poduzeća i na diversifikaciju njihovih dobavnih lanaca više prema ideološki bliskim i „prijateljskim“ zemljama, kako u nekom času ne bi, zbog takvih razloga, bila ugrožena opskrba potrošača njihovim završnim proizvodima i uslugama. Sve to utječe na daljnju fragmentaciju trgovinskih i investicijskih tokova uz, naravno, visoke troškove za poduzeća koja u njima sudjeluju, ali i sve ostale gospodarske aktere.

Ipak podaci, iskustva i pouke sakupljeni tijekom pandemije COVID-19, pokazuju da za sada nije došlo do dramatičnijeg preslagivanja globalnih lanaca vrijednosti i da su ovakve odluke bile ograničena dometa i trajanja, osobito za vrijeme zatvaranja gospodarstava te ne predstavljaju rješenje za dugotrajnu supstituciju globalnih trgovinskih tokova koji se odvijaju preko GLV-ova (Cevik, 2023). Studija Svjetske trgovinske organizacije (eng. *World*

Trade Organisation, WTO)³ koja je istraživala utjecaj pandemije na globalne lance vrijednosti navodi kako, unatoč inicijalnoj velikoj redukciji globalnih trgovinskih i investicijskih tokova te posljedičnog smanjenja ekonomske aktivnosti uslijed zatvaranja gospodarstava⁴ prouzročenih pandemijom, nije došlo do dramatičnog restrukturiranja GLV-ova s ciljem povratka dijelova proizvodnih i uslužnih procesa nazad u zemlju ili pak najbližu regiju. To se nije dogodilo jer su nakon smirivanja i mjera kontrole opsega pandemije relativno brzo obnovljeni dobavni lanci koji su onda omogućili i oporavak globalnih lanaca vrijednosti.

Naime, kako pokazuju podaci izvještaja Svjetske banke, *Global Economic Prospects Report (2022)*,⁵ već je tijekom 2021., uslijedio oporavak brži od očekivanja, osobito kada je u pitanju trgovina gotovom robom, intermedijarnim proizvodima i sirovinama, dok je oporavak međunarodne trgovine uslugama, posebice onima koje su pandemijom bile inicijalno jako pogođene poput transporta i turizma, bio u 2021. znatno sporiji. Oporavak svjetskog gospodarstva posebice je donio povećanje potražnje za industrijskim proizvodima, uključujući trajna kapitalna dobra i tehnologiju, koji su intenzivno uključeni u međunarodnu trgovinu, a to je značajno doprinijelo i oporavku globalnih lanaca vrijednosti.

Međutim, pogledamo li dugoročniji horizont, moramo svakako imati u vidu identificirane globalne mega trendove koji predviđaju značajna preoblikovanja globalnih lanaca vrijednosti do 2030. godine, a koji će povratno imati veliki utjecaj na globalne trgovinske i investicijske tokove. Ovi su se trendovi počeli uočavati već nakon globalne financijske krize. Zahn (2021) predviđa da bi to moglo sasvim promijeniti dosadašnju investicijsku i razvojnu paradigmu. On predviđa kako bi se GLV-ovi do kraja ovog desetljeća vjerojatno mogli restrukturirati prema: a) više regionalnim nego globalnim lancima vrijednosti, b) manje fragmentiranoj industriji s većom koncentracijom dodane vrijednosti, c) upravljanju globalnim lancima vrijednosti koje je više usmjereno ka smanjenju materijalne imovine i jačanju nematerijalnih platformi i oblika sudjelovanja, d) povećanom sudjelovanju usluga u GLV-ovima, te na e) diversifikaciji sudjelovanja u GLV-ovima temeljem pojačane potrebe jačanja otpornosti gospodarstva i nacionalne sigurnosti (Zahn, 2021: str. 210).

- 3 World Trade Organisation (2021) Global Value Chain Development Report - Beyond Production, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/gvcdevreport_bprod_e.htm
- 4 Svjetska banka u svojoj godišnjoj publikaciji *World Development Report 2022* procjenjuje da je pandemija u 2020. utjecala na kontrakciju svjetskog BDP-a za oko 3 %.
- 5 Svjetska banka (2022a), Global Economic Prospect Report, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36519>.

Kako se s ovim promjenama nose hrvatska poduzeća koja su uključena u globalne lance vrijednosti?

Pozicija Hrvatske i njezina gospodarstva u globalnim lancima vrijednosti je prilično niska u odnosu na usporedne nove zemlje članice EU-a iz srednje i istočne Europe. Analitičari (Kersan-Škabić, 2017; Tica, Stojčić i Matić, 2023) uglavnom identificiraju dva osnovna razloga tome. Prvi je struktura hrvatskog gospodarstva, a drugi je kasniji ulazak u EU zbog čega hrvatsko gospodarstvo nije moglo pravovremeno iskoristiti sve gospodarske koristi od članstva poput, primjerice, povećanja izravnih inozemnih investicija. Međutim, važno je ipak napomenuti da se ova pozicija postupno popravlja nakon ulaska u punopravno članstvo EU-a u srpnju 2013. godine (Orsini i Perić, 2021), uslijed značajnog povećanja hrvatskog izvoza u EU.

Podaci *World Integrated Trade Solution* (WITS), baze podataka Svjetska banke⁶, pokazuju da sve usporedne nove zemlje članice EU-a imaju višu razinu integracije u globalne lance vrijednosti, bilo da je u pitanju GLV integracija unatrag (*backward*) kojom se mjeri udio uvezene inozemne dodane vrijednosti u ukupnoj dodanoj vrijednosti izvoznih proizvoda ili pak GLV integracija unaprijed (*forward*) koja mjeri udio domaće dodane vrijednosti u dodanoj vrijednosti plasiranih finalnih proizvoda i usluga na najvažnijim tržištima. Ove zemlje su imale bolju obostranu poziciju u GLV-ovima zbog činjenice da su u međunarodnoj trgovini više sudjelovale kao izvor snabdijevanja proizvodnim komponentama razvijenijih globalnih i proizvođača EU-a, a za mnoge od vodećih proizvođača EU-a koji su visoko integrirani u GLV-ove poslužile su i kao lokacije za proizvodnju i montažu finalnih proizvoda (npr. u automobilske industriji, proizvodnji transportnih i ostalih industrijskih strojeva i drugih tehnologija). To sve pokazuje da su privukle i značajne strane izravne investicije kao važan čimbenik integracije u GLV-ove. Kada je u pitanju sudjelovanje „unaprijed“ u GLV-ovima, zemlje srednje i istočne Europe u izvozu proizvoda i usluga također bilježe veći udio domaće dodane vrijednosti od Hrvatske. Kada se pogleda učinak pandemije na poziciju Hrvatske, odnosno uspoređuju podaci iz 2021. i 2019. godine, iz baze podataka World Integrated Trade Solution (WITS), razvidno je kako je kod nas došlo do smanjenja sudjelovanja u ljestvici globalnih lanaca vrijednosti i „unatrag“ i „unaprijed“.

6 Svjetska banka (2023) World Integrated Trade Solution (WITS), Washington, DC: World Bank. <https://wits.worldbank.org/>

U odnosu pak na razvijene članice EU-a, hrvatsko gospodarstvo, slično kao i ostale zemlje srednje i istočne Europe, karakterizira veća zastupljenost integracije u GLV-ove „unatrag“ tj. veći je doprinos inozemne dodane vrijednosti odnosno vrijednosti uvezenih intermedijarnih komponenti u plasiranom finalnom izvoznom proizvodu od domaće dodane vrijednosti. Prema posljednjim dostupnim podacima Svjetske trgovinske organizacije (*World Trade Organisation*),⁷ za 2018. godinu, od ukupno 37 % hrvatskog izvoza koji je povezan sa sudjelovanjem u globalnim lancima vrijednosti, 23,7 % odnosi se na veze „unatrag“, dok je 13,3 % sudjelovanja u GLV-ovima orijentirano na veze „unaprijed“ u kojima prevladava domaći doprinos u dodanoj vrijednosti takvog proizvoda ili usluge.

U nedavno objavljenom istraživanju (Čučković i Vučković, 2023), istraženi su neposredni učinci pandemije na poslovanje hrvatskih izvoznih poduzeća koja imaju dvostrane veze u međunarodnoj trgovini i u globalnim lancima vrijednosti. Ovo se istraživanje temeljilo na podacima tri kruga ankete poduzeća, koju je provela Svjetska banka (*World Bank Enterprise Survey*) tijekom razdoblja 2019. – 2021., a kojom je obuhvaćen i uzorak hrvatskih poduzeća. Ovi su podaci omogućili kvalitetan analitički prozor u neposredne negativne učinke pandemije COVID-a 19 na poslovanje hrvatskih izvoznika kao i na njihove poslovne reakcije, mjere i odluke, koje su uslijedile kao odgovor na te učinke. Ekonometrijska analiza temeljena na ovim mikro podacima pokazala je da je pad izvoza uslijed udara pandemije bolesti COVID-19 u odnosu na razdoblje prije pandemije 2019. godine, bio najprisutniji kod poduzeća u domaćoj prerađivačkoj industriji koja su zabilježila značajan pad međunarodne potražnje za njihovim proizvodima i uslugama. Zanimljivo, vjerojatnost pada izvoza bila je znatno manja u izvoznim poduzećima koju su koristila licenciranu stranu tehnologiju, jer su se njihove veze s GLV-ovima pokazale čvršćima i robusnijima. Kada je u pitanju veličina poduzeća, ovaj je pad izvoza i sudjelovanja u GLV-ovima bio manje izražen u malim poduzećima u odnosu na velika poduzeća, no ovdje treba uzeti u obzir da je i intenzitet njihove integracije u globalne lance vrijednosti bio mnogo manji nego u velikim poduzećima.

Što se tiče sudjelovanja hrvatskog sektora usluga, analiza Kersan-Škabić (2022) temeljem podataka iz *OECD-ove baze Trend in Value Added (TVA)* za razdoblje 2005. - 2016. pokazuje visoi udio od čak 51 % domaće novostvorene vrijednosti u izvozu takvih usluga, budući da turizam u

7 World Trade Organisation (2021) Global Value Chain Development Report - Beyond Production, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/gvcdevreport_bprod_e.htm

strukturi gospodarstva predstavlja dominantan uslužni sektor. S druge pak strane, prosječno sudjelovanje usluga koje podupiru izvoznu proizvodnju prerađivačke industrije u ukupnoj novostvorenoj vrijednosti u 2016. godini bio je ispod 30 % i, pa je pored Grčke među najnižima u EU-u. To su uglavnom usluge koje izravno podupiru i olakšavaju izvoz roba prerađivačke industrije poput usluga ICT sektora, financijskih i usluga osiguranja, prijevoza i skladištenja te administrativnih usluga. Istraživanje ukazuje na činjenicu kako bi razvoju ovakvih usluga koje olakšavaju sudjelovanje proizvodnje namijenjene izvozu u globalnim lancima vrijednosti, nositelji poslovnih i ekonomskih politika trebali posvetiti više pažnje jer one značajno jačaju otpornost poduzeća na vanjske šokove.

Umjesto zaključka ili što možemo naučiti iz prošlih iskustava s ciljem daljnjeg jačanja otpornosti hrvatskog gospodarstva i sektora izvoznih poduzeća?

Procesi preslagivanja globalnih lanaca vrijednosti koje nedavni vanjski šokovi nisu uzrokovali, ali su ih njihovi negativni učinci katalizirali i značajno ubrzali, zasigurno će dalje utjecati i na poziciju hrvatskih izvoznika koji izravno u njima sudjeluju svojim proizvodima i uslugama ili su pak s njima povezani kroz uvoz i primjenu novih tehnologija, preko istraživanja, razvoja i inovacija ili pak preko izravnih stranih ulaganja.

Valja ipak napomenuti da je zbog dosadašnje skromne razine sudjelovanja u globalnim lancima vrijednosti, izloženost hrvatskog gospodarstva, osobito industrije, negativnom utjecaju vanjskih šokova bila znatno niža nego u vodećim članicama EU-a koje karakterizira visok stupanj sudjelovanja u GLV-ovima poput Njemačke ili Nizozemske. Neki od razloga su naše malo tržište, te relativno nizak udio industrije u odnosu na sektor usluga u ukupnoj strukturi gospodarstva. Tako je, na primjer, zbog toga i utjecaj energetske krize kao posljedica rata u Ukrajini bio puno manje izražen u Hrvatskoj nego li primjerice u novim zemljama članicama EU-a iz srednje i Istočne Europe ili pak u vodećim zemljama Euro područja poput Njemačke. Dodatni razlog male izloženosti jest da je Hrvatska puno manje bila ovisna o ruskoj nafti i plinu od ostalih zemalja EU-a jer je pored vlastite proizvodnje imala i veću diversifikaciju dobavljača ovih energenata i njihove pohrane (LNG terminal na Krku).

Kao što se iz recentnih istraživanja da iščitati, neki od trendova preslagivanja GLV-ova mogu zapravo biti korisna prilika za unaprjeđenje pozicije hrvatskih

izvoznika u globalnim proizvodnim lancima i dobavnim mrežama. Stoga neke implikacije dugoročnog preslagivanja globalnih lanaca vrijednosti zapravo mogu ići u prilog unaprjeđenja ukupne pozicije hrvatskog gospodarstva. Jedna od potencijalnih koristi utjecaja identificiranih mega trendova GLV-ova jest i povećanje regionalizacije dobavnih i lanaca vrijednosti, a to u slučaju Hrvatske znači još veća orijentacija prema tržištu EU-a. Blizina tržišta u uvjetima dugotrajne povećane globalne nesigurnosti i neizvjesnosti sve se više pokazuje kao važan čimbenik u međunarodnoj trgovini. Naime, već za vrijeme početnog oporavka od pandemije u 2021. godini dolazi do zamjetnog porasta hrvatskog izvoza na ovo tržište. Međutim, u kontekstu novih geopolitičkih šokova, posebice nakon rata u Ukrajini, te povećane opasnosti od izbijanja novih konflikata nakon sukoba u Izraelu, daljnja regionalizacija trgovinskih tokova prema EU-u čini se sasvim izglednom. Nadalje, nedavno pristupanje Hrvatske Euro području i Schengenu u siječnju 2023. godine zasigurno će potaknuti intenzivniju orijentaciju hrvatskih izvoznika na ovo tržište, radi neposrednog smanjenja transakcijskih troškova i drugih koristi poput mogućeg povećanja izravnih stranih ulaganja.

Međutim, svakako treba imati u vidu da će kratkoročni uspjeh opisanih prilika preslagivanja dok traju udari vanjskih šokova neposredno ovisiti o načinu na koji se najrazvijenije zemlje EU-a, poput Njemačke, koje predstavljaju jezgru regionalnog GLV-a, nose s udarima ove krize. Naime, niti najjači nisu sasvim otporni na njihove negativne posljedice, iako su već usvojene brojne politike i financijski instrumenti EU-a koji potiču jačanje otpornosti. Recesijske silnice koje trenutno jačaju u Njemačkoj i drugim za Hrvatsku važnim izvoznim tržištima, mogu usporiti potencijalne koristi od preslagivanja regionalnih i globalnih lanaca vrijednosti za hrvatsko gospodarstvo. Isto tako, kako neka istraživanja preferencija poduzeća EU-a koja intenzivno sudjeluju u globalnim lancima vrijednosti pokazuju (Reuters-Maresk, 2023), Hrvatska nije među potencijalnim top lokacijama za premještanje njihovih *off-shore* proizvodnih i uslužnih kapaciteta na tržište EU-a. Pozivajući se na ta ispitivanja Mikić (2023) upozorava da bi ove preferencije trebalo imati u vidu želimo li realistično procijeniti kapacitet hrvatskog gospodarstva i izvoznog sektora za unaprjeđenje pozicije Hrvatske u globalnim lancima vrijednosti.

Međutim, dugoročno Hrvatska bi svakako trebala nastojati povećati koristi od sudjelovanja u GLV-ovima i ukupnoj međunarodnoj trgovini za svoje gospodarstvo. Jedan od mogućih načina povećanja dvostrane integracije u GLV-ove jest i kroz poticanje razvoja i sudjelovanja udjela sektora tzv.

proizvodnih usluga na međunarodnom tržištu. Do sada je u izvozu hrvatskih usluga dominirao samo turizam. To su posebice one usluge koje služe kao izravna potpora proizvodnom izvoznom sektoru i olakšavaju njegovu integraciju i sudjelovanje u globalnim lancima vrijednosti (ICT, financijske usluge, prijevoz i skladištenje, osiguranje itd). Među njima u Hrvatskoj su najbrže rastuće proizvodi i usluge ICT sektora zbog njihova iznimna doprinosa digitalizaciji kao ključnog transformacijskog procesa koji podiže razinu otpornosti cijelog gospodarstva na buduće udare vanjskih šokova. Naime, ICT industrija vođena novim tehnologijama istovremeno ima i veliki potencijal sudjelovanja u globalnim lancima vrijednosti kroz povećanje udjela domaće dodane vrijednosti, a njezin brzi rast u Hrvatskoj posljednjih godina obećava. Drugi način koji može doprinijeti usponu na ljestvici kvalitetnijeg sudjelovanja u globalnim lancima vrijednosti jest kroz unaprjeđenje domaćih kapaciteta za komercijalizaciju istraživanja i inovacija, te njihovoj boljoj integraciji u tržišta EU-a te istraživački i inovacijski ekosustav, budući da sposobnosti izvoznih poduzeća da neprestano stvaraju poboljšane ili pak sasvim nove izvozne proizvode, u velikoj mjeri neposredno o tome ovise.

Izvori

- Cevik, S. (2023) Long Live Globalisation: Geopolitical shocks and International Trade, *IMF Working Paper*, WP23/225, IMF, Washington DC.
- Čučković, N. i Vučković, V. (2023) COVID-19 and Global Value Chains Participation: Croatian Exporting Firms Performance, *Journal of South Eastern Europe Economics and Business*, 18(1):58-70, <https://sciendo.com/fr/article/10.2478/jeb-2023-0005>
- Čučković, N. and Vučković, V. (2023) Exogenous shocks and reconfiguring of the Global Value Chains. Impact on Croatia as a new EU member state. TEPSA Brief 10/2023, <https://tepsa.eu/analysis/exogenous-shocks-and-global-value-chains-reconfiguration-impact-on-croatia-as-a-new-eu-member-state/>
- European Bank for Reconstruction and Development (2022) Transition Report 2022-2023, <https://www.ebrd.com/transition-report-2022-23>
- European Parliament (2023) Global value chains: Potential synergies between external trade policy and internal economic initiatives to address the strategic dependencies of the EU, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702582/EXPO_STU\(2023\)702582_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702582/EXPO_STU(2023)702582_EN.pdf)

- Kersan-Škabić, I. (2022) Service in Global Value Chains – An Insight into the Current Situation in the EU Member States, *Društvena istraživanja*, 31(1): 63-87. <https://doi.org/10.5559/di.31.1.04>
- Kersan-Škabić, I. (2017) Sudjelovanje Republike Hrvatske u globalnim lancima vrijednosti ili obilježja hrvatske vanjske trgovine dodanom vrijednošću = Participation of Republic of Croatia in Global Value Chains or the characteristics of Croatian foreign trade related to the value added/, *Ekonomski pregled*, 68(6):591-610. <https://hrcak.srce.hr/clanak/281855>
- Mikic, M. (2023) Few thoughts on reshoring, nearshoring and prospects for Croatia's participation in value chains, <https://ies.net.efzg.hr/publications/expert-view>
- Orsini, K. i Perić, A. (2021) Understanding the Croatian Export Boom, European Economy Economic Brief, no.65, European Commission.
- Reuters Events i Maresk (2023) A generational shift in sourcing strategy: A global deep dive into near-sourcing, nearshoring, and reshoring in the post-pandemic world., <https://1.reutersevents.com/LP=34007>
- Svjetska banka (2022a) Global Economic Prospects, Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36519>.
- Svjetska banka (2022b) World Development Report 2022, Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022>
- Svjetska banka (2023) World Integrated Trade Solution (WITS), Washington, DC: World Bank. <https://wits.worldbank.org/>
- Tica, J., Stojčić, N. i Matić, M. (2023) Integracija Hrvatske u međunarodnu trgovinu prema porijeklu dodane vrijednosti, *EFZG Serija članaka u nastajanju*, br. 23-01.
- World Trade Organisation (2021) Global Value Chain Development Report - Beyond Production, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/gvcdevreport_bprod_e.htm
- Zhan, J.X. (2021): "GVC transformation and new investment landscape in the 2020s: Driving forces, directions, and a forward-looking research and policy agenda, *Journal of International Business Policy*, 4 (2): 206-220. <https://link.springer.com/article/10.1057/s42214-020-00088-0>

Nakladnik:

IRMO - Institut za razvoj i međunarodne odnose
Ulica Ljudevita Farkaša Vukotinovića 2
10000 Zagreb
www.irmo.hr

Za nakladnika:

Sanja Tišma, ravnateljica

Uredništvo:

Ana-Maria Boromisa,
Sanja Maleković,
Jakša Puljiz,
Sanja Tišma,
Aleksandra Uzelac

Lektura:

Snježana Ivanović

Grafičko uređenje:

Dragana Markanović

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora i Institut se ne može smatrati odgovornim prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

Sadržaj publikacije **IRMO aktualno** moguće je prenositi bez prethodnog odobrenja IRMO-a pod uvjetom da se jasno i vidno navede izvor (autor, naslov, IRMO kao nakladnik te poveznica na internet stranicu objave).